

Иброҳимов Жамшид Абдуғаффорвич,

Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги
Академияси мустақил изланувчиси

<http://dx.doi.org/10.26739/2181-9130-2019-2-8>

ХОРИЖИЙ МАМЛАКАТЛАРДА ТЕРРОРИЗМ УЧУН ЖИНОИЙ ЖАВОБГАРЛИКНИНГ ҚИЁСИЙ-ҲУҚУҚИЙ ТАҲЛИЛИ

Аннотация: Мақолада МДҲ давлатлари жиноят қонунларининг терроризмга оид жиноятлар учун жавобгарлик белгиланган нормалари қиёсий-ҳуқуқий жиҳатдан таҳлил қилинган. Мақолада шунингдек Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг терроризмга оид моддаларини янада такомиллаштириш бўйича таклифлар ишлаб чиқилган.

Калит сўзлар: терроризм, жиноий жавобгарлик, молиялаштириш, ёлгон хабар бериш, ошқора ундаш, терроризмни тарғиб қилиш, ўқувдан ўтиш, оғирлаштирувчи ҳолат.

Иброҳимов Жамшид Абдуғаффорвич,

Самостоятельный соискатель Академии
Министерства внутренних дел
Республики Узбекистан

СРАВНИТЕЛЬНО-ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ УГОЛОВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ЗА ТЕРРОРИЗМА В ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАНАХ

Аннотация: В статье проведено сравнительно-правовой анализ норм уголовных законов стран СНГ, устанавливающих ответственности за преступлений, связанных с терроризмом. В статье также разработаны предложения по дальнейшему совершенствованию статей Уголовного кодекса Республики Узбекистан, посвященные терроризму.

Ключевые слова: терроризм, уголовное ответственность, финансирование, заведомо ложное сообщение, открытый призыв, пропаганда терроризма, прохождение обучения, отягчающие обстоятельства.

Ibrokhimov Jamshid Abdugafforovich,

Independent researcher of Academy
of the Ministry of Internal Affairs
of the Republic of Uzbekistan

COMPARATIVE LEGAL ANALYSIS OF CRIMINAL LIABILITY FOR TERRORISM IN FOREIGN COUNTRIES

Annotation: The article contains a comparative legal analysis of the norms of criminal laws of the CIS countries, establishing responsibility for crimes related to terrorism. The article also developed proposals for further improvement of the article of the Criminal Code of the Republic of Uzbekistan on terrorism.

Keywords: terrorism, criminal liability, financing, deliberately false message, open appeal, propaganda of terrorism, training, aggravating circumstances.

For citation: Ibrokhimov Jamshid Abdugafforovich. COMPARATIVE LEGAL ANALYSIS OF CRIMINAL LIABILITY FOR TERRORISM IN FOREIGN COUNTRIES. Journal of Law Research. 2019, 2 vol., issue 1, pp. 61-69

Терроризм ижтимоий салбий ҳодиса ва жиноят сифатида давлат ва жамият тараққиётига ўта салбий таъсир кўрсатади, мамлакатдаги тинч ва осуда ҳаёт тарзини издан чиқаради, аҳоли ўртасида саросима келтириб чиқаради, беғуноҳ шахсларнинг бевақт ўлимига, давлат ва фуқаролар мулкининг нобуд бўлишига, инсон ҳуқуқ ва эркинликларининг поймол этилишига, мамлакатдаги ялпи нотинчликка сабаб бўлади.

Шу муносабат билан дунёда, шу жумладан, МДҲ давлатларида ҳам терроризм учун жиноий жавобгарлик белгиланган нормалар изчил такомиллашиб борди. Хусусан, Озарбайжон Республикасининг 1999 йил 30 декабрдаги Жиноят кодексига терроризм билан боғлиқ жиноятлар "Жамоат хавфсизлиги ва жамоат тартибига қарши жиноятлар"га оид 10-бўлимнинг "Жамоат хавфсизлигига қарши жиноятлар" тўғрисидаги 25-бобидан ўрин олган[1]. Озарбайжон ЖК 214-моддасида терроризм, 2141-моддасида терроризмни молиялаштириш, 2142-моддасида терроризмга оммавий даъват этиш, 2143-моддасида терроризм мақсадида ўқитишни амалга ошириш учун жавобгарлик белгиланган.

Хусусан, Озарбайжон ЖК 214-моддасига мувофиқ терроризм, яъни жамоат хавфсизлигини бузиш, аҳоли ўртасида гулгула солиш ёки давлат ҳокимияти ёхуд халқаро ташкилотлар томонидан қарор қабул қилишга таъсир кўрсатиш мақсадида портлатиш, ўт қўйиш ёки инсонлар ҳалок бўлиши, уларнинг соғлигига шикаст етказиши, жиддий мулкий зарар етказиш ёки бошқача ижтимоий хавфли оқибатларга сабаб бўлиши мумкин бошқа ҳаракатларни (террористик актларни) содир этиш, шунингдек ушбу ҳаракатларни содир этиш билан таҳдид қилиш - ўн йилдан ўн тўрт йилгача озодликдан маҳрум қилиш билан жазоланади.

Шунингдек, ушбу ҳаракатлар бир гуруҳ шахслар, уюшган ёки жиноий уюшма томонидан, такроран, ўқ отар қуролдан фойдаланган ҳолда содир этилса ёхуд эҳтиётсизликдан инсонлар ўлими ёки бошқа оғир оқибатларга сабаб бўлса, халқаро тадбир ёки оммавий тадбир ўтказиш жойида содир этилса, диний нифоқ, диний радикализм ёки фанатизм замирида содир этилса, ўн тўрт йилдан йигирма йилгача озодликдан маҳрум қилиш билан жазоланади.

Шу билан бир қаторда Озарбайжон ЖК 214-моддасида ҳам рағбатлантирувчи норма белгиланган. Унга кўра, террористик ҳаракатга тайёргарлик кўришда иштирок этган шахс ҳокимият органларини ўз вақтида хабардор қилиб ёхуд бошқача усулда шу каби ҳаракатларни содир этишнинг олдини олишга кўмаклашса ҳамда унинг ҳаракатларида бошқа жиноят таркиби бўлмаса, жиноий жавобгарликдан озод этилади.

Озарбайжон ЖК 2141-моддасида терроризмни молиялаштириш - шахс ёки гуруҳ (банда, ташкилот) томонидан террористик ҳаракатларга (ЖК 102, 214, 214-2, 214-3, 215, 219, 219-1, 226, 227, 277, 278, 279, 280, 282 ва 283-1-моддалари) тайёргарлик кўриш, ташкил этиш ёки содир этишни молиялаштиришда фойдаланилишини билгани ҳолда тўғридан тўғри ёки билвосита йўл билан пул

ёки бошқа мулкни, қўлга киритиш манбаидан қатъи назар қасдан тўплаш, тўлиқ ёки қисман ўтказиш ёхуд кўрсатилган жиноятларни содир этиш мақсадида шахсни ёхуд шу мақсадда тузилган гуруҳ (банда, ташкилот) фаолиятини таъминлаш учун ўн йилдан ўн тўрт йилгача озодликдан маҳрум этиш жазоси кўзда тутилган.

Пул маблағи ёки бошқа мулкдан террористик ҳаракатни содир этиш ёки унга суиқасд қилиш учун амалда фойдаланилмаганлиги ҳамда унинг аниқ террористик ҳаракат билан боғлиқ эмаслиги ушбу ҳаракат учун жиноий жавобгарликдан озод этмайди.

Шу билан бир қаторда ушбу нормада ҳам рағбатлантирувчи қоида белгиланган. Унга кўра, шахс ҳокимият органларини ўз вақтида хабардор қилиб ёхуд бошқача усулда террористик ҳаракатнинг олдини олишга ёрдам кўрсатса ҳамда унинг ҳаракатларида бошқа жиноят таркиби бўлмаса, жиноий жавобгарликдан озод этилади.

Озарбайжон ЖК 2142-моддасида терроризмга оммавий даъват этиш, шунингдек шу мазмундаги материалларни тарқатганлик учун жавобгарлик белгиланган. Ушбу ҳаракатлар учун беш йилгача озодликдан маҳрум этиш билан жазоланади.

Озарбайжон ЖК 2143-моддасида эса, терроризм мақсадида ўқитишни амалга ошириш учун жавобгарлик белгиланган. Унга биноан, террористик ҳаракатларни содир этиш усуллари, мазкур ҳаракатларни содир этиш мақсадида ўқотар қурол, портловчи модда ёки қурилма, заҳарли моддалар, бошқа умумхавfli усуллар ёки техник воситалардан фойдаланиш бўйича таълим олиш беш йилдан ўн йилгача озодликдан маҳрум этиш билан жазоланади. Шу мақсадда ўқувни ташкил этиш ёки ўтказиш ўн йилдан ўн икки йилгача озодликдан маҳрум этиш билан жазоланади.

Ушбу ҳаракат учун ҳам рағбатлантирувчи норма кўзда тутилган. Яъни, юқоридаги ҳаракатларни содир этган шахс ҳокимият органларини ўз вақтида хабардор қилиб ёхуд бошқача усулда террористик ҳаракатни содир этиш мақсадида ўқувдан ўтиш бўйича ҳаракатларнинг олдини олишга ёрдам кўрсатса ҳамда унинг ҳаракатларида бошқа жиноят таркиби бўлмаса, жиноий жавобгарликдан озод этилади.

Тожикистон Республикасининг 1998 йил 21 майда қабул қилинган Жиноят кодексида терроризм жинояти учун жавобгарлик "Жамоат хавфсизлиги ва аҳоли саломатлигига қарши жиноятлар"га оид 8-бўлимнинг "Жамоат хавфсизлигига қарши жиноятлар" тўғрисидаги 21-бобидан ўрин олган[2].

Тожикистон ЖКда терроризм (179-модда) ҳамда у билан боғлиқ 4 та жиноят таркиби - террористик хусусиятдаги жиноят содир этишга жалб этганлик ёки уни содир этишга бошқача ҳамкорлик қилганлик (1791-модда), террористик хусусиятдаги жиноятларни молиялаштириш (1792-модда), террористик хусусиятдаги жиноятларни содир этишга оммавий ундаш ва (ёки) террористик фаолиятни оммавий қўллаб-қувватлаш (1793-модда), террористик ҳаракат тўғрисида қасдан ёлгон хабар бериш (180-модда) учун жавобгарлик белгиланган.

Тожикистон ЖКга мувофиқ, терроризм, яъни портлатиш, ўт қўйиш, ўқ отар қуролдан ўқ отиш ёхуд инсонлар ҳалок бўлиши, жиддий мулкий зиён етказилиши ёхуд бошқа ижтимоий хавfli оқибатлар келиб чиқариш хавфини келтириб чиқарувчи ҳаракатларни содир этиш, башарти ушбу ҳаракатлар жамоат хавфсизлигига, давлат ҳокимияти ва қуроли тузилмалар фаолиятига путур етказиш, аҳолини кўрқитиш ёхуд ҳокимият органлари қарорлар қабул қилишига таъсир кўрсатиш мақсадида содир этилган бўлса ёхуд шундай ҳаракатларни содир

этиш билан таҳдид қилинган бўлса, - беш йилдан ўн йилгача озодликдан маҳрум этиш билан жазоланади.

Шунингдек, ушбу ҳаракатлар бир гуруҳ шахслар томонидан олдиндан тил бириктирган ҳолда, тақроран, миллий, ирқий, маҳаллийчилик, диний адоват мотивида, ҳарбийларга нисбатан, мансабдор шахс томонидан ўз хизмат мавқеидан фойдаланган ҳолда ҳамда хавфли рецидивист томонидан содир этилса оғирлаштирувчи ҳолат ҳисобланади ҳамда мол-мулкни мусодара қилган ҳолда саккиз йилдан ўн беш йилгача озодликдан маҳрум этиш билан жазоланади.

Ушбу ҳаракатлар уюшган жиноий гуруҳлар томонидан, оммавий қиргин қуролларини, радиоактив материалларни қўллаш ёхуд одамларнинг оммавий ҳалок бўлишига сабаб бўлиши мумкин бўлган бошқа ҳаракатларни содир этиш таҳдида билан, ўта хавфли рецидивист томонидан содир этилган, эҳтиётсизликдан инсон ўлими ёки бошқа оқибатларга сабаб бўлса, оғирлаштирувчи ҳолат ҳисобланиб, мулкни мусодара қилган ҳолда 15 йилдан 20 йилгача озодликдан маҳрум этиш ёхуд ўлим жазоси ёки мулкни мусодара қилган ҳолда умрбод озодликдан маҳрум этиш билан жазоланади.

Шу билан бир қаторда ушбу моддада террористик акт тайёрлашда иштирок этган шахс, башарти у ўз вақтида бу ҳақда ҳокимият органларини огоҳлантирган ёки бошқача усулда террористик ҳаракат содир этилишининг олдини олган бўлса ҳамда унинг ҳаракати таркибида бошқа жиноят аломатлари бўлмаса, у жиноий жавобгарликдан озод этилиши тўғрисида рағбатлантирувчи норма белгиланган.

Тожикистон ЖК 1791-моддасида "Террористик хусусиятдаги жиноят содир этишга жалб этганлик ёки уни содир этишга бошқача ҳамкорлик қилганлик" учун жавобгарлик белгиланган. Унга кўра, шахсни террористик ҳаракатлар (ЖК 179, 179(2), 179(3), 181, 182, 184, 184(1), 184(2), 184(3), 184(4), 185, 193, 194, 194(1), 194(2), 194(3), 194(4), 194(5), 310 ва 402-моддалари) содир этишга жалб этиш ёки террористик ташкилот фаолиятида иштирок этишга ундаш, кўрсатилган жиноятларни содир этиш мақсадида шахсни ўқитиш, қуроллантириш, худди шунингдек бошқача тарзда ёрдам кўрсатиш - беш йилдан ўн йилгача муддатга озодликдан маҳрум этиш билан жазоланади.

Ушбу ҳаракатлар тақроран, бир гуруҳ шахслар томонидан тил бириктириб, хизмат мавқеидан фойдаланган ҳолда, оммавий ахборот воситалари ёки Интернет тармоғидан фойдаланган ҳолда содир этилса оғирлаштирувчи ҳолат сифатида беш йилгача муайян лавозимларни эгаллаш ёки фаолият билан шугулланиш ҳуқуқидан маҳрум этган ҳолда ўн йилдан ўн беш йилгача озодликдан маҳрум этиш билан жазоланади.

Юқоридаги ҳаракатлар хавфли ёки ўта хавфли рецидивист томонидан содир этилиши ҳам оғирлаштирувчи ҳолат сифатида беш йилгача муайян лавозимларни эгаллаш ёки фаолият билан шугулланиш ҳуқуқидан маҳрум этган ҳолда ўн беш йилдан йигирма йилгача озодликдан маҳрум этиш билан жазоланади.

Айни дамда ушбу нормада кўзда тутилган жиноятни содир этган шахс, башарти ўз ихтиёри билан ҳамда ўз вақтида давлат ҳокимият органларига хабар бериш ёки бошқача йўл билан террористик хусусиятдаги жиноятнинг олдини олишга ёрдам берган бўлса ҳамда унинг ҳаракатларида бошқа жиноят таркиблари бўлмаса, жиноий жавобгарликдан озод этилади.

Тожикистон ЖК 1792-моддасида "Террористик хусусиятдаги жиноятларни молиялаштириш" учун жавобгарлик белгиланган. Унга кўра, маблағни улар тўлиқ

ёки қисман алоҳида террорист ёки террористик гуруҳ (ташкилот) томонидан фойдаланилишини англаган ҳолда тўплаш ёхуд алоҳида террорист ёки террористик гуруҳ (ташкилот)ни молиявий таъминлаш мақсадида ёки террористик ҳаракатларни содир этиш учун, худди шунингдек, башарти ушбу маблағлар мазкур жиноятларни содир этиш учун амалда фойдаланилмаган тақдирда ҳам, шунингдек алоҳида террорист ёки террористик гуруҳ (ташкилот)ни башарти бу аниқ террористик акт билан боғлиқ бўлмаган ҳолда молиялаштириш ёнки жисмоний шахсларнинг террористик ҳаракат содир этишни режалаштириш, тайёрлаш ёки иштирок этиш учун сафарларини, ёки террористларни тайёрлаш ёки тайёргарликдан ўтиш бўйича фаолиятни молиялаштириш - мулкни мусодара қилган ҳолда беш йилдан ўн йилгача озодликдан маҳрум этиш билан жазоланади.

Ушбу ҳаракатлар такроран, бир гуруҳ шахслар томонидан, хизмат мавқеидан фойдаланган ҳолда, жиноий йўл билан олиниб, легаллаштирилган даромадлардан фойдаланган ҳолда содир этилса, мулкни мусодара қилган ҳолда ўн йилдан ўн беш йилгача озодликдан маҳрум этиш билан жазоланади.

Башарти ушбу ҳаракатлар уюшган гуруҳ ёки ўта хавfli рецидивист томонидан содир этилса, мулкни мусодара қилган ҳолда ўн беш йилдан йигирма йилгача озодликдан маҳрум этиш билан жазоланади.

Мазкур нормада "маблаг" деганда, ҳар қандай турдаги активлар, кўчар ёки кўчмас, уларга эгаллик қилиш шаклидан қатъи назар, шунингдек юридик ҳужжатлар ёки ҳар қандай шаклдаги бошқа ҳужжатлар, шу жумладан, мазкур активларга ёки уларда иштирок этиш ҳуқуқини тасдиқловчи электрон ва рақамли ҳужжатлар, шу жумладан, банк кредитлари, йўл чеки, банк чеки, почта жўнатмалари, акция, қимматли қоғоз, облигация, вексель, аккредитив ва бошқалар тушунилади.

Тожикистон ЖК 1793-моддасида "Террористик хусусиятдаги жиноятларни содир этишга оммавий ундаш ва (ёки) террористик фаолиятни оммавий қўллаб-қувватлаш" учун жавобгарлик белгиланган. Ушбу ҳаракатлар учун беш йилдан ўн йилгача, башарти улар оммавий ахборот воситалари ёки Интернет тармоғи орқали содир этилса, ўн йилдан ўн беш йилгача озодликдан маҳрум этиш жазоси назарда тутилган.

Бунда террористик фаолиятни оммавий қўллаб-қувватлаш деганда, терроризм мафқураси ва амалиёти тўғрилигини тан олиш ҳақида оммавий тарғибот қилиш тушунилади.

Тожикистон ЖК 180-моддасида "Терроризм акти тўғрисида била туриб ёлгон хабар бериш" учун жавобгарлик белгиланган. Унга кўра, тайёрланаётган портлаш, ўт кўйиш ёки бошқа инсонлар ҳалокатига, жиддий мулкий зиён етишига ёхуд бошқача ижтимоий хавfli оқибатлар келиб чиқишига сабаб бўлиши мумкин бўлган ёнки ҳаво кemasи хавфсизлиги ва сув кemasи хавфсиз сузиши учун хавф солиши мумкин бўлган ҳаракатлар тўғрисида била туриб ёлгон хабар бериш икки йилгача ахлоқ тузатиш ишлари ёки озодликдан маҳрум этиш билан жазоланади.

Қирғизистон Республикасининг 2016 йил 2 февралда қабул қилинган янги таҳрирдаги Жиноят кодексида терроризм билан боғлиқ жиноятлар "Жамоат хавфсизлиги ва жамоат тартибига қарши жиноятлар"га оид 8-бўлимнинг "Жамоат хавфсизлигига қарши жиноятлар" тўғрисидаги 35-бобидан ўрин олган[3]. Қирғизистон ЖК 239-моддасида терроризм, 240-моддасида террористик фаолиятни молиялаштириш, 241-моддасида террористик фаолиятга кўмаклашиш,

242-моддасида террористик фаолиятни амалга оширишга оммавий даъват қилиш, 243-моддасида эса, Қирғизистон Республикаси фуқаросининг қуролли низолар ёки ҳарбий ҳаракатларга иштирок этиш ёки террористик тайёргарликдан ўтиш учун жавобгарлик белгиланган.

Қирғизистон ЖК 239-моддасининг биринчи қисмида террористик ҳаракатни содир этиш билан таҳдид қилганлик учун 3-тоифадаги озодликдан маҳрум этиш билан жазоланиши белгиланган. Ушбу модданинг иккинчи қисмида эса, террористик ҳаракат, яъни аҳолини қўрқитиш, жамоат хавфсизлигини бузиш ёки ҳокимият органлари ёхуд халқаро ташкилотлар томонидан қарор қабул қилишга таъсир кўрсатиш мақсадида портлатиш, ўт қўйиш ёки инсонлар ҳалок бўлиши ёки бошқа оғир оқибатларга сабаб бўладиган бошқа ҳаракатларни содир этиш 4-тоифадаги озодликдан маҳрум этишга сабаб бўлади.

Башарти ушбу ҳаракатлар бир гуруҳ шахслар томонидан олдиндан тил бириктириб, ўқ отар қуроллар, ўқ-дори, портловчи қурилма, портловчи, заҳарли, заҳарловчи, радиоактив моддалар ёки ядровий, кимёвий, биологик ва бошқача оммавий қирғин қуролларини қўллаган ҳолда, стратегик объектларга нисбатан, эҳтиётсизликдан оғир зарар етказиб содир этилса, 6-тоифадаги озодликдан маҳрум этишга сабаб бўлади.

Шу билан бир қаторда, Қирғизистонда ҳам террористик ҳаракат тайёрлашда иштирок этган шахс, башарти ҳокимият органларини ўз вақтида огоҳлантириш ёки бошқача усулда террористик ҳаракатнинг олдини олишга шароит яратса, жиноий жавобгарликдан озод этилиши белгиланган.

Қирғизистон ЖК 240-моддасида эса, террористик ҳаракатни молиялаштириш учун жиноий жавобгарлик белгиланган. Унга мувофиқ, террористик фаолиятни молиялаштириш, яъни маблағ Қирғизистон Республикас ҳудуди ёки унинг чегарасидан ташқарида террорист ва (ёки) террористик фаолиятни, террористик фаолиятга тайёргарлик кўриш, содир этишни тўлиқ ёки қисман молиялаштириш учун сарфланишини била туриб маблағни ноқонуний тақдим этиш, молиявий хизмат кўрсатиш ёки ҳар қандай усул ёки воситада, бевосита ёки билвосита маблағ тўплаш 3-тоифадаги озодликдан маҳрум этишга сабаб бўлади.

Ушбу ҳаракатлар бир гуруҳ шахслар томонидан олдиндан тил бириктириб содир этилса, 4-тоифадаги озодликдан маҳрум этишга сабаб бўлади. Мазкур моддада молиявий хизматлар деганда, террористик хусусиятдаги жиноятга тайёргарлик кўрган ёки содир этган шахсларга тегишли бўлган маблағни ёинки террористик ташкилот назорати остида бўлган маблағни олиш ёки сақлаш ёхуд шундай маблағ билан боғлиқ опреациялар (битимлар) амалда ошириш ёки уларни бошқариш тушунилади.

Қирғизистон ЖК 241-моддасида террорчилик фаолиятига ёрдам кўрсатиш деб номланиб, унга кўра, шахсни терроризм билан боғлиқ жиноятлар (ЖК 239, 240, 244, 248, 312, 387-моддалари) содир этишга жалб этиш ёки террорчилик ташкилоти фаолиятида иштирок этиш учун ундаш ёхуд кўрсатилган жиноятлардан бирор-бирини содир этиш мақсадида қуроллантириш, ўқитиш 3-тоифадаги озодликдан маҳрум этишга сабаб бўлади. Шу билан бир қаторда шахс ушбу нормада кўзда тутилган ҳаракатлари учун, башарти ҳокимият органларини ўз вақтида огоҳлантириш ёки бошқача усулда мазкур моддадаги жиноятнинг олдини олишга шароит яратса, жиноий жавобгарликдан озод этилиши белгиланган.

Қирғизистон ЖК 242-моддаси "Террористик фаолиятни амалга оширишга оммавий даъват қилиш" деб номланиб, бунинг учун 2-тоифадаги озодликдан маҳрум этиш, башарти қилмиш оммавий ахборот воситалари ёки Интернет тармоғидан фойдаланиб содир этилса, уч йилгача муайян ҳуқуқдан маҳрум қилиш ёки қилмаган ҳолда 3-тоифадаги озодликдан маҳрум этишга ҳукм қилинади.

Қирғизистон ЖК 243-моддасида эса, Қирғизистон Республикаси фуқаросининг чет эл давлати ҳудудида ёлланиш белгиларисиз қуролли низолар ёки ҳарбий ҳаракатларда иштирок этиши ёки террористик тайёргарликдан ўтиши 2-тоифадаги озодликдан маҳрум этишга ҳукм қилинади.

Юқоридагилар асосида МДҲ давлатлари жиноят қонунларининг терроризмга оид нормаларини таҳлил қилиш асосида қуйидаги хулосаларга келиш мумкин.

Биринчидан, МДҲ давлатларида терроризмга оид кенг доирадаги жиноятлар учун жавобгарлик белгиланган. Хусусан, бунда террористик ҳаракатларга жалб этиш, кўмаклашиш (Молдова, Тожикистон, Қирғизистон, Туркменистон), террористик ҳаракатларни содир этишга оммавий ундаш, оммавий қўллаб-қувватлаш (Озарбайжон, Молдова, Тожикистон, Қирғизистон, Туркменистон), террористик ҳаракат тўғрисида қасддан ёлгон хабар бериш (Тожикистон), террористик мақсадларда қувдан (тайёргарликдан) ўтиш, ўқитиш (Молдова, Озарбайжон, Қирғизистон, Туркменистон), терроризмни молиялаштириш (Озарбайжон, Тожикистон, Қирғизистон, Молдова), террористик ҳаракат тўғрисида қасддан ёлгон хабар бериш (Молдова, Тожикистон, Туркменистон, Арманистон), халқаро терроризм (Арманистон, Беларусь), террористик гуруҳ ва террористик ташкилот тузиш, унга раҳбарлик қилиш ёки унинг фаолиятида иштирок этиш (Туркменистон) каби жиноятлар учун жавобгарлик алоҳида ажратилган.

Иккинчидан, терроризм мақсади сифатида халқаро муносабатларни мураккаблаштириш, давлатнинг суверенитетини, ҳудудий яхлитлигини бузиш, хавфсизлигига путур етказиш, уруш ва қуролли можаролар чиқариш, ижтимоий-сиёсий вазиятни беқарорлаштириш, аҳолини қўрқитиш, давлат органини, халқаро ташкилотни, уларнинг мансабдор шахсларини, жисмоний ёки юридик шахсни бирон бир фаолиятни амалга оширишга ёки амалга оширишдан тийилишга мажбур қилиш кабилар белгиланган. Шу билан бирга терроризм мақсади сифатида Тожикистонда - давлат ҳокимияти ва қуролли тузилмалар фаолиятига путур етказиш, Арманистонда - айбдор шахснинг бошқача ноқонуний қарорларини бажаришга мажбурлаш, Молдовада - жамоатчилик эътиборини ушбу қилмишларни содир этган шахснинг муайян сиёсий, диний ёки бошқача қарашларига қаратиш ҳам кўзда тутилган.

Учинчидан, терроризм объектив томони кўп давлатларда зўрлик, куч ишлатиш, шахс ёки мол-мулкка хавф туғдирувчи бошқа қилмишлар сифатида таърифланади. Шу билан бир қаторда, айрим давлатларда терроризм портлатиш, ўт қўйиш (Тожикистон, Озарбайжон), сув тошириш, кўпчилик учун хавфли усулларни қўллаш (Беларусь), атроф-муҳитга жиддий зиён етказиш (Молдова) орқали ҳам амалга оширилиши мумкинлиги белгилаб қўйилган.

Тўртинчидан, деярли барча МДҲ давлатларида (Туркменистондан ташқари) терроризмни тайёрлашда иштирок этиб, ҳокимият органларига ўз вақтида хабар берган ёки бошқа усул билан оғир оқибатлар юзага келишининг олдини олган шахсларга нисбатан жиноий жавобгарликдан озод этишни назарда тутувчи

рағбатлантирувчи норма белгиланган (Тожикистон, Озарбайжон, Қирғизистон, Арманистон, Беларусь). Шу билан бир қаторда Молдова ЖКда анъанавий рағбатлантирувчи нормага қўшимча равишда террористик ҳаракатни содир этган шахс, унинг иштирокичиси ҳокимият органларини тегишли ҳаракатлари тўғрисида хабардор қилсалар ҳамда шу орқали инсонлар ўлими, уларга тан жароҳати етказиш ёки соғлиғига бошқача зарар етишига ёинки бошқача оғир оқибатлар ёки бошқа жиноятчиларни фош этишга кўмаклашсалар, уларга нисбатан мазкур моддада кўзда тутилган жиноий жазонинг энг кам миқдори қўлланилиши белгиланган (278-модда). Шу билан бир қаторда инсонпарварлик ва одиллик нуқтаи назаридан Қирғизистон тажрибаси алоҳида қизиқиш уйғотади. Чунки, деярли барча давлатлар, шу жумладан, Ўзбекистон жиноят қонунда ҳам терроризмни амалга оширганлик ва бу билан таҳдид қилганлик учун ягона бандда бир хилда жавобгарлик белгиланган. Қирғизистонда эса, террористик ҳаракатни содир этиш билан таҳдид қилганлик учун биринчи қисмда, уни амалга оширганлик учун эса, иккинчи қисмда алоҳида жавобгарлик белгиланган.

Бешинчидан, Ўзбекистон Жиноят кодексига терроризмнинг оғирлаштирувчи ҳолатлари сифатида давлат ёки жамоат арбоби ёхуд ҳокимият вакилининг давлат ёки жамоатчилик фаолияти муносабати билан унинг ҳаётига суиқасд қилиш ёки унинг баданига шикаст етказиш, шунингдек одам ўлими ёки бошқа оғир оқибатларнинг келиб чиқиши кўрсатилган.

Айни дамда МДҲ давлатларида оғирлаштирувчи ҳолатлар сифатида радиоактив моддаларни, ядровий, кимёвий, биологик материаллар ва бошқача оммавий қирғин қуролларини, одамларнинг оммавий ҳалок бўлишига сабаб бўладиган бошқа ҳаракатлар (Арманистон, Беларусь, Туркманистон, Тожикистон, Қирғизистон), ўқ отар қуролдан фойдаланган ҳолда (Арманистон, Молдова, Озарбайжон, Қирғизистон, Туркманистон), эпидемия ёки эпизотияни тарқатиш (Туркманистон), портловчи, заҳарловчи, кучли таъсир қилувчи, кимёвий ёки биологик моддаларни қўллаш (Беларусь, Молдова, Қирғизистон, Туркманистон), халқаро ёки оммавий тадбир ўтказиш жойида (Озарбайжон), стратегик объектларда (Қирғизистон), атом энергетикаси объектларида (Беларусь), бир гуруҳ шахслар (Арманистон, Беларусь, Озарбайжон, Қирғизистон, Туркманистон, Тожикистон), хавfli ва ўта хавfli рецидивист, уюшган гуруҳ, жиноий уюшма томонидан содир этиш (Арманистон, Беларусь, Молдова, Озарбайжон, Туркманистон, Тожикистон), такроран (Беларусь, Озарбайжон, Туркманистон, Тожикистон), миллий, ирқий, маҳаллийчилик, диний адоват (нифоқ, таассублар) замирида (Озарбайжон, Тожикистон), ҳарбийларга нисбатан (Тожикистон), мансабдор шахс томонидан ўз хизмат мавқеидан фойдаланиб (Тожикистон), ўта катта миқдорда мулкий зарар етказиш (Молдова) қабилар ҳам кўзда тутилган.

Хулоса қилиб айтганда, терроризм инсониятга қарши энг хатарли, оғир ва ижтимоий хавfli юқори бўлган жиноят сифатида мамлакат хавфсизлиги ва ижтимоий-сиёсий барқарорлигига таҳдид солади, давлатда ногинчиликка сабаб бўлади, тинч ва осуда ҳаёт тарзини издан чиқаради, инсон ҳуқуқ ва эркинликларини поймол этиб, давлат ва фуқароларнинг мол-мулкига жиддий зарар етказиши ҳамда жамият ва давлат ривожланишини, раванқини ортага суради.

Иқтибослар/Сноски/References

1. Уголовный кодекс Азербайджанской Республики (утвержден Законом Азербайджанской Республики от 30 декабря 1999 года № 787-IQ) Вступил в силу с 1 сентября 2001 г. Науч. ред. : Рагимов И.М. - СПб.: Юрид. центр пресс, 2001. - 356 с.; Уголовный кодекс Азербайджанской Республики (с изменениями и дополнениями по состоянию на 30.10.2018 г.) // www.icnl.org - International Center for Not-for-Profit Law (ICNL). (The Criminal Code of the Republic of Azerbaijan (approved by the Law of the Republic of Azerbaijan of December 30, 1999 No. 787-IQ) Entered into force on September 1, 2001. Nauch. ed. : Ragimov I.M. - SPb. : Legal. Press Center, 2001. - 356 p. ; Criminal Code of the Republic of Azerbaijan (as amended up to 30.10.2018) // www.icnl.org - International Center for Not-for-Profit Law (ICNL))

2. Уголовный кодекс Республики Таджикистан от 21 мая 1998 года № 574 (с изменениями и дополнениями по состоянию на 03.08.2018 г.) // www.mmk.tj - Национальный центр законодательства при Президенте Республики Таджикистан. (The Criminal Code of the Republic of Tajikistan of May 21, 1998 No. 574 (with amendments and additions as of August 3, 2018) // www.mmk.tj - National Legislation Center under the President of the Republic of Tajikistan)

3. Уголовный кодекс Кыргызской Республики от 2 февраля 2016 года № 19 // www.cbd.minjust.gov.kg - Централизованный банк данных правовой информации Кыргызской Республики (Criminal Code of the Kyrgyz Republic dated February 2, 2016 No. 19 // www.cbd.minjust.gov.kg - Centralized databank of legal information of the Kyrgyz Republic)